

NJEMAČKI UZORI ZMAJEVI

JEVTO M. MILOVIĆ

Zmaj je u toku čitavoga svoga života njegovao svoj materinji jezik. Najpažljivije je čitao sve tadanje rječnike srpskohrvatskoga jezika. Daničićev i Budmanijev *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* temeljito je proučio. Jovan Maksimović nam priča o tome sljedeće:¹ »Sve čitao vrlo pažljivo i mnogo beležio. Naročito Daničićev deo — njega je svega do mrve pročitao. Sva prazna polja u knjizi ispisao. Primećuje, polemíše, odriče, dodaje tekstu novo gradivo, nova tumačenja reči, koja iznose često po 4—5 redova. Ni jednu knjigu nije Zmaj pročitao sa ovakom pažnjom«.

Srpski rječnik Vuka Karadžića Zmaj je znao tako reći napamet. Jovan Maksimović saopštava:² »Tu spada u prvom redu Vukov *Srpski Rječnik*, koji je Zmaj toliko mnogo čitao da je, pri spomenu ma koje srpske reči, onoga časa znao kazati da li je ta reč štampana kod Vuka ili nije. — Zmaj je u razgovoru sa svojim književnim poznanicima rado govorio o jeziku. U jednoj takoj prilici ja htjedoh da ga upozorim na tu zanimljivu pojavu u našem jeziku, kako mnoge reči, naročito glagoli, postaju predmetanjem nekog sloga, koji se većinom javlja u vidu: ko, ka, će, či — i koji, sastavivši se sa nekom rečju, nešto malo menja značenje one reči, kojoj je dodat. Zmaj odmah primeti kako je i njemu to isto palo u oči, ustade od stola u trpezariji gde smo sedeli, ode u svoj kabinet i onaj čas se vrati sa nekoliko odvojenih, njegovim beleškama išaranih listova Vukova *Rječnika* i pokaza mi i sam nekoliko takih reči, od kojih su neke već bile u Vukovom tekstu, a neke je on sam zapisao na marginima. Od silne, dugogodišnje i stalne upotrebe Zmajev primerak *Rječnika* beše sav iscepan i razlistan...«

Zmaj je i sâm skupljao naše riječi po narodu za veliki projektovani rječnik Srpske akademije nauka u Beogradu. Akademiji je i predao »veliku i važnu svoju zbirku od čitavih 10.000 reči«.³

¹ J. Maksimović, »Zmajeva lektira«, *Srpski književni glasnik*, Beograd, 1906, knj. XVII, str. 120.

² *Ibid.*, str. 198—199.

³ Jovan Skerlić, *Pisci i knjige*, Beograd, Prosveta, 1964, knj. II, str. 137.

Kad se sve to ima u vidu, onda se nimalo ne treba čuditi velike uticaju našega narodnoga blaga na Zmajevu pjesništvo. Naše narodne izreke i poslovice sadrže uostalom veliku mudrost, »narodnu filozofiju ili nauku i poznavanje življenja«, kako bi rekao Vuk Karadžić. I Zmaj nije mogao čutke pored njih proći. On je morao pretrpjeti njihov jak uticaj. Unosio ih je u svoje vlastito djelo. Rasuo ih je na stotine po svojim pjesmama. Utkivao ih je i u svoje slobodne prijevode i prepjeve sa stranih jezika. Ponekad je uzimao iz njih glavne misli pa ih je prerađivao i proširivao i onda podmetao nekome stranome pjesniku. On ih je toliko volio da je štaviše prevodio i prepjevavao kratke pjesme, epigrame i satire od raznih njemačkih pisaca u kojima se nalaze iste misli i ideje koje sadrže i naše narodne izreke i poslovice. Ispod naslova svojih prijevoda i prerada stavljao je razne oznake, kao na primjer: »Po nemačkom«, »iz *N. Fl. Bl.*«, »iz *Fl. Bl.*«, »po *Fl. Bl.*«, »s nemačkog«, »prevod«, »epigramske tuđinke«, »još od kongresa — *H. L.*«, »slobodno po *Fl. Bl.*« Pored naslova nekih njegovih prepjeva nalazi se jedna zvjezdica »*«.

Pošlo nam je za rukom da pronađemo izvornik mnogim tim Zmajevim prijevodima i prepjevima.

Evo jedna pregršt Zmajevih prijevoda i njihovih originala:

LJUBAV IMA GRANICE⁴

(Po nemačkom)

Ljubav ima granice
Do izvesne tačke,
Ako voliš ptičice,
Ne smeš volet mačke.

WEISHEITSSPRUCH⁵

Du kannst die ganze Welt mit Liebe nicht umfassen,
Bist du der Vögel Freund, musst du die Katzen hassen.

DOKTOR I BOLESNICI⁶

(Po nemačkom)

N. N.

Hajde sa mnom, doktore,
Na čašicu pivka.

Doktor

Sad ne mogu nikako
Imam bolesnika.

⁴ *Sabrana dela Zmaja Jovana Jovanovića*, priredio Jaša M. Prodanović, Beograd, 1935, knj. XII, str. 270.

⁵ *Fliegende Blätter*, München, N^{ro} 1464, str. 47.

⁶ *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 274—275.

J. MILOVIĆ

N. N.

Hajde samo, društvo je
Veselo kod Trive;
Bolesnike ostavi
Nek malo prožive.

EPIGRAMM⁷

Seit Doktor Mors, Geheimerath,
Dem Bacchus sich ergeben,
Lässt er, was nüchtern nie er tat.
All' seine Kranken — leben.

SIGURAN SAVET⁸

(»Fl. Bl.«)

Bog i duša, svet je ovaj
Baš ludnica prava;
Kud se makneš, svud ćeš sresti
Vazdan ludih glava.

Zato, brate, ako mrziš
Gledati suklata:
Iz sobe se nemoj maći, —
Zaključaj i vrata.

A rad pune sigurnosti
Tvoga očnjeg vida,
I zrcalo, ako imaš,
Skinij ga sa zida.

WELT- UND SELBSTERKENNTNISS⁹

Es kommt uns manchmal närrisch vor:
— Die Sache uns bedrückt —
Als wär' die ganze Welt verdreht,
Wenn wir nicht selbst verrückt.

Die Sache, die verhält sich so:
— Wir können ruhig sein —
Die Welt, die ist ein Tollhaus! — Wohl, —
Doch wir gehör'n hinein.

GORKA UTEHA¹⁰

(»Fl. Bl.«)

Ta i 'nako na drugi svet
Ništ' poneti ne možemo;
Pa što više za života
Izgubimo — lakše mremo.

⁷ *Fliegende Blätter*, 1882, N° 1942, str. 120.

⁸ *Sabrana dela ...*, knj. XII, str. 301.

⁹ *Fliegende Blätter*, 1884, N° 2031, str. 202.

¹⁰ *Sabrana dela ...*, knj. XII, str. 305

BITTERER TROST¹¹

Sei nicht etwa beklommen,
Wenn du im grosser Noth;
Je mehr dir Gott genommen,
Je leichter ist der Tod.

W. M.

EPIGRAMSKE TUĐINKE¹²

Pesnik Miodrag.

»Šta sudite o pesmama mojim?«
Pita pesnik Miodrag.
Mi vidimo stope,
Dakle tu su noge, —
Ali gde je glava,
Kamo njojzi trag?

GEDANKENSPLITTER¹³

»... Aus den Versen vieler Dichter findet man leicht die Füße heraus,
aber keinen Kopf«.

A. de N.

NEKOM PESNIKU¹⁴

(S nemačkog)

U pesme si slio muku
Svog života, svojih želja;
Mi smo pesme pročitali,
Oh, — to beše muka velja!

DER WELTSCHMERZDICHTER¹⁵

Du siehst ihn ruh'los auf und nieder wandern,
Oh, seine Gedanken quälen ihn zu nichte!
Jetzt setzt er sich und macht sie zum Gedichte,
Und seine Gedanken quälen jetzt die Andern.

Alb. Roderich.

EPIGRAMSKE TUĐINKE¹⁶

Budi oprezan.

Ko se pred tobom saginje,
Posmatraj šta l' to smeri.
Jer možda traži peska,
Da ti ga u oči stera.

GEDANKENSPÄNE¹⁷

»... Wer sich ewig vor dir bückt, den beobachte genau; vielleicht
sucht er nur Sand für deine Augen«.

C. Gr.

¹¹ *Fliegende Blätter*, 1889, N° 2267, str. 7.

¹² *Sabrana dela ...*, knj. XII, str. 279.

¹³ *Fliegende Blätter*, 1892, N° 2462, str. 126.

¹⁴ *Sabrana dela ...*, knj. XII, str. 294.

¹⁵ *Fliegende Blätter*, 1891, N° 2393, str. 204

¹⁶ *Sabrana dela ...*, knj. XII, str. 285.

¹⁷ *Fliegende Blätter*, 1890, N° 2324, str. 53.

TRAŽE SREĆU¹⁸

(Od A. Roderiha)

Hučno, vrevno, raskalašno, uz blagoslov vraži
Jurnu u svet nulja neka da sreću potraži.

Prođe pored proste žene, velom prekrivene,
Juri u svom hitlovanju, i ne gleda na nju.

Žena otkri blago lice — oh, kako je mila!
Nulja većem odaljila. A to j' sreća bila.

DAS GLÜCK¹⁹

Es zog des Wegs eine lärmende Schaar,
Die das Glück zu suchen gegangen war. —

Ein Weib stand am Wege, verschleiert und stumm;
Sie stürmten weiter und sah'n sich nicht um!

Das Weib schlug lächelnd den Schleier zurück;
Sie waren vorbei schon. Es war das Glück.

Alb. Roderich.

KUKAVICA²⁰

(S nemačkog)

Kukavica leti
I tamo i amo,
Samo viče: »k u k u!«
»K u k u!« viče samo. —
Tako širi svoje ime
Po svim gudurama,
I taj njezin pos'o, sine,
Zove se reklama.

WAS SCHADET'S?²¹

Mit fröhlichem Geschmetter
Jauchzt hinein die Lerch' in den Äther,
Der Frosch herunter im Schlamme
Quakt ärgerlich: Das ist Reclame.

Crassus.

EMANCIPIRATA CURA²²

(»Fl. Bl.«)

Ova cura, — to je cura,
Daleko joj nema para,
Tutun puši, vino pije,
Divno igra bilijara.

¹⁸ *Sabrana dela...*, knj. XI, str. 175.

¹⁹ *Fliegende Blätter*, 1892, N° 2449, str. 9.

²⁰ *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 295.

²¹ *Fliegende Blätter*, 1883, N° 1958, str. 45.

²² *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 115—116.

NJEMAČKI UZORI ZMAJEVI

Bičem švička, srne flovi,
I u nišan dobro zgađa,
Pliva, skače, konja jaše
— Kao da je s Hortobađa.

U odbranu svog mačela
Hoće da se duelira,
Ja je gledam već odavno,
I srce mi nema mira.

I — ja da sam sad devojka,
Venujte mi, Bog i duša,
Samo tu bi curu sebi
Izabr'o — za muža.

DIE MODERNE JUNGFRAU²³

Sie raucht Tabak, so stank er ist,
Sie reitet, schwimmt und jagt,
Sie turnt und klettert Berge kühn,
Kann fechten unverzagt.

Sie läuft am Eise, spielt Billard
Und rudert jeden Kahn; —
Ach, wenn ich nur ein Mädchen wär'!
Die nähm' ich mir — zum Mann.

M. S.

GLAVA I SRCE²⁴

(S nemačkog)

Glava, — glava, — ona j' rada
Da je uvek njena vlada.

Što naredi, to da biva;
Da se sluša bez protiva.

Ali srce — srce ne da,
Da mu glava zapoveda.

Ne sluša je što naredi;
Smeje joj se zapovedi.

Ne dá da mu drugi sudi;
Već po svojoj radi čudi.

VII²⁵

Mein Verstand und armes Herz
Wandeln auf verkehrten Wegen;
Dieses treibt mich liebewärts,
Jener mich der Lieb' entgegen.

²³ *Fliegende Blätter*, 1882, N^{ro} 1914, str. 111.

²⁴ *Sabrana dela...*, knj. XI, str. 165—166.

²⁵ Friedrich Bodenstedt, *Vom Hofe Elisabeth's und Jakob's. Erzählungen*, Jena, 1871, Bd. II, str. 101.

J. MILOVIĆ

Mein Verstand ist sehr verständig,
Nennt mein armes Herz bethört;
Doch dies Herz liebt so unbändig,
Das es gar nicht auf ihm hört.

EPIGRAMSKE TUĐINKE²⁶

Jednom pesniku

Tvoje pesme sećaju me
Na mora golema:
Vode vidim dosta, —
Samo soli nema.

AUF DENSEL BEN²⁷

Er mengt in die Lieder stets Thränen ein.
So bringt er doch einiges Salz hinein.

EPIGRAMSKE TUĐINKE²⁸

Varnava pesnik

Naš pesnik Varnava
Celu noć ne spava;
Plače i uzdiše,
Pesme svoje piše.
Dobar je Varnava:
Celu noć ne spava,
San od sebe krade,
Da ga drugim dade.

AUF EINEN SENTIMENTALEN DICHTER²⁹

Er weinet stets, wenn er Gedichte macht,
Und wer sie liest, der — lacht.

AUF DENSEL BEN

In Thränen machst Du Gedichte;
Wohl fürchtest Du schon vorher,
Der Recensenten Heer
Mach' sie dereinst zu nichte.

NA ĆIRINOM GROBU³⁰

(Prevod)

Ev' ovde je Ćira
Naš'o jednom mira,
A ženu mu i sad
Ljuta žalost kolje,
Što se tako zbiljo
— Preko njene volje.

²⁶ *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 283.

²⁷ *Museum komischer Vorträge für das Haus — und die ganze Welt*, herausgegeben von der Redaction des Komikers, VI, Berlin, Druck und Verlag von Otto Janke, str. 62.

²⁸ *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 280.

²⁹ *Museum komischer Vorträge...*, VI, str. 61—62.

³⁰ *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 291—292.

NJEMAČKI UZORI ZMAJEVI

XANTIPPE³¹

Noch gestern fluchend wünscht sie ihm den Tod.
Heut, da er starb, weint sie die Äuglein roth.
Warum? Sie weint und klagt, dass sie nun ihren Mann
Nicht mehr — zu Tode ärgern kann.

ZLA ŽENA³²

(Po Lesingu)

Možda je samo jedna žena
Na svetu zla —
Al' tužan — svako misli:
Moja je ta!

83. DAS BÖSE WEIB³³

Nur ein einziges böses Weib lebt noch unter der Sonnen;
Aber jeder Ehemann meint, er hab's gewonnen.

NA GROBU JEDNOG SLAVNOG LEČNIKA^{*34}

Ovde leži slavni doktor
Livije Oresti.
Umro je naprečac,
U snu, bez bolesti.
Nije umro kao
Drugi ljudi slabi,
Smrt ga se bojala,
Pa ga krišom zgrabi.

GRABSCHRIFT EINES ARTZTES³⁵

Hier liegt ein Artzt, ist todt! der Tod in einem Nu
Schloss, eh er sich versah, die Apothecke zu.

ADVOKAT DERIĆ³⁶

(Prevod)

Čudna li su fata
Nekih advokata.
Derić ima žene dve:
Jedna s' zove Pravda,
Druga s' zove Kata.
Al' time nije srećniji
Od svojih kolega —
Jednu vuče on za nos,
Druga vuče njega.

³¹ *Museum komischer Vorträge* . . . , VI, str. 68.

³² *Sabrana dela* . . . , knj. XII, str. 287.

³³ Wilhelm Müller, *Gedichte*, herausgegeben und mit einer Biographie Müllers begleitet von Gustav Schwab, zweites Bändchen, Leipzig, F. A. Brockhaus, 1837, str. 407.

³⁴ *Sabrana dela* . . . , knj. XII, str. 305.

³⁵ Friedrich von Logaus *sämtliche Sinngedichte*, herausgegeben von Gustav Eitner, Tübingen, 1872, str. 554.

³⁶ *Sabrana dela* . . . , knj. XII, str. 291.

J. MILOVIĆ

AUF CORNULUM³⁷

Es hat ihm Cornulus zwei Weiber anvermählt;
Von einer wird getröst, von anderer er gequält;
Die eine bleibt ihm gram; die andere ist ihm hold;
Die erste nenn ich nicht; die ander heist Geduld.

O IMANJU³⁸

(Gelert)

»Ima o sam« — to nije imanje.
»Ima o bih« — to su prazne reči.
»Rad bih imat« — to je željukkanje.
»Ima ti ću« — to tek čudno zveči.
Ali »Ima m« — to jedino vredi;
Zato, brajko, što imaš, to štedi!

HABEN UND GEHABT³⁹

Haben ist ein reicher Mann, und Gehabt ein armer Mann,
Dass aus Haben wird Gehabt, ist oft Haben Schuld daran.

ĐAČKA ANA⁴⁰

(»Fl. Bl.«)

Ma mu s' kako draga zvala
(Dragu ima svak),
Uz nju još i jednu Anu
Ljubi svaki đak.

Medicinar ljubi svoju
Ana tomiju,
A filosof sve spominje
Ana logiju.

Istoriku, kad zagazi
U labirint starih staza,
Njemu nije srce hladno
Zagreva ga Ana baza.

Bogoslovac — ne smejte se —
Još ako je strog u svemu,
Onda ćeš ga često čuti,
Gde spominje Ana temu.

Filologu, njemu opet
Ana kreom zdravo godi:
A baš i o Ana pestu
Više puta brigu vodi.

³⁷ Friedrich von Logaus sämtliche Sinngedichte..., str. 101.

³⁸ Sabrana dela..., knj. XII, 237.

³⁹ Friedrich von Logaus sämtliche Sinngedichte..., str. 437.

⁴⁰ Sabrana dela..., knj. XVI, str. 185—186.

NJEMAČKI UZORI ZMAJEVI

A juristi, da l' i njemu
Kakva Ana srce zgreva?
On kad legne da počiva,
O Ana tociзму sneva.

A hemičar, ma gde bio,
U Londonu il' Parizu,
Svugde gri, svugde ljubi
Svoju dragu Ana lizu.

Zato, cure, paz'te dobro,
Da vas daci ne oma'nu.
Kažite im: »Idi s Bogom,
— Ta ti imaš svoju Anu!«

DIE STUDENTEN-ANNA⁴¹

Wie der Student verschieden
Auch sonst sein Liebchen nennt
Doch sicher ein e Anna
Liebt jeglicher Student.

Der Anna-tomie schwöret
Der Mediciner zu,
Nicht lässt, wer Logik höret,
Anna-logie in Ruh'.

Sehr gern der Theologe
Von Anna-thema spricht,
Die Anna-basis schätzt
Der Hörer der Geschicht'.

Anna-tocismus kennet,
Wer Jus studiert genau,
Die Anna-lyse nähm' gern
Der Chemiker zur Frau.

Anna-kreon ist Liebling
Dem Philologen-Chor,
Auch ziehet Anna-pästen
Er allen andern vor.

D'rum, Mädchen! vor Studenten
Hab't Acht in Dorf und Stadt,
Weil neben Euch ein Jeder
Noch eine Anna hat!

ŠTA DA SE RADI?⁴²

(Po nemačkom)

Danaske nas skupo staje
To žensko odelo;
I gore će jošte biti
Kako se počelo.

⁴¹ *Fliegende Blätter*, 1881, N° 1893, str. 148.

⁴² *Sabrana dela...*, knj. XII str. 110.

J. MILOVIĆ

Grdan novac žena košta
Kađ se uparadi,
Muževi se savetuju
Šta sad da se radi?

Šta da s' čini sa ženama?
— Evo jedne misli sretne!
Nosite ih na rukama
(Da ne deru bar štitfetne).

HAUSREGELN⁴³

Dass Frau'n auf Kleider viel verwenden,
geb' ich Euch Ehemännern zu;
so tragt die Holden auf den Händen,
dann zerreißen sie doch keine Schuh'.

Zmaj je godinama izdavao listove *Javor*, *Zižu*, *Zmaj*, *Ilustrovanu ratnu kroniku*, *Starmali* i *Neven*. Za njih je crpao građu iz mnogih njemačkih, mađarskih, ruskih i francuskih dječjih listova. Koristio se i raznim stranim kalendarima, časopisima i novinama. U njegovoj kućnoj biblioteci Jovan Maksimović našao je poslije njegove smrti *Kikeriki-Kalender* za 1870. g., *Das kleine Witzblatt* i *Franz Hoffmanns Neuer deutscher Jugendfreund*.⁴⁴ U toku posljednjih dvadeset godina svoga života Zmaj je ispunjavao »sve svoje vreme dosta intenzivnom saradnjom na 'Nevenu' i 'Starmalom' i lekarskom praksom, koju je tek poslednjih nekoliko godina života smeo napustiti. Za to vreme pesnik je svoje slobodno vreme manje provodio u društvu, no većinom sam u kakvoj skromnoj, tihoj pivnici ili kafani za čašom piva i pred gomilom dnevnih listova«. ⁴⁵ Jovan Maksimović priča da je Zmaja za vrijeme svoga đakovanja u Beču (1884—5, 1887—9) češće posjećivao i da ga je »više puta zaticao pri takvom odmoru od rada u kafani«. »Neko vreme«, tako nastavlja Maksimović, »dok je [Zmaj] sedeo na Hernalser-Gürtel, odlazio je u jednu skromnu, ali živahnu i idiličnu restoraciju, kuda su svraćali na pivo majstori i kalfe iz obližnjih radionica. On je voleo da vidi njihova radnička, dobroćudna i otvorena lica, i njihov živahan, ovda onda i suviše glasan razgovor pri krigli bečkog lagerbira ne samo da mu nije smetao pri čitanju novina, no ga je, očevidno, još oduševljavao i radovao. Tu, u kakvom kutku kafane, udubio bi se naš Zmaj u bečki *Tagblatt*, *Novu Slobodnu Presu*, *Fliegende Blätter*, *Kikeriki*, *Humoristische Blätter*, *Der Floh*,

⁴³ *Stärkende Tropfen für Solche, denen die Welt im Magen liegt*, ange-setzt und aufgewartet von Crassus, II. Flasche, K. Hof- und Univ. — Buch-druckerei von Dr. C. Wolf und Sohn, str. 98.

⁴⁴ J. Maksimović, »Zmajeva lektira«, *Srpski književni glasnik*, Beograd, 1906, knj. XVII, str. 191, 192.

⁴⁵ *Ibid.*, str. 203.

bečki šaljivi *Figaro* itd., obaveštavao bi se o onom što biva u svetu i u večno zanimljivom i privlačnom Beču, i u isti mah bi tražio materijala za svoje »Puslice«, za veće i manje šaljive pesmice u »Starmalom«. Uz to je obično donosio i srpskih, političkih i književnih, listova od kuće, i tako bi, pri takoj lektiri, provodio, koje pred ručak, koje pred večeru, po dva sata, ako ne i više dnevno. Novine su Zmaju bile najglavnija lektira u toku čitave druge polovine života, ako ne i za vreme celog veka. To je isto opazio i ne jedan put mi saopštio i Dr. M. Šević. Način života Zmajeva u Zagrebu i u Beogradu nije u mnogom odstupao od onoga u Beču. Ja sam u Zagrebu zaticao Zmaja pred podne i pred večeru u kafani za zasebnim stolom, pri čaši piva i pred masom novina. Ko je imao prilike pratiti život Zmajev u Beogradu, setiće se da je to isto pesnik radio i u srpskoj prestonici, gde je pri pivu i novinama provodio sat, dva dnevno u »Kasini« na Terazijama i kod »Hajduk Veljka«.⁴⁶

Zmaja je, izgleda, najjače privukao njemački ilustrovani nedjeljni list *Fliegende Blätter*, koji je izlazio u Minhenu. Iz njega je najviše vadio materijala za svoje listove. Broj pjesama koje su se pojavile u listu *Fliegende Blätter* i koje je on prepjevao na naš jezik veoma je veliki. Pošlo nam je za rukom da utvrdimo koje je Zmaj pjesme uzeo iz *Fliegende Blätter*. Mi smo još ranije utvrdili da 21 Zmajeva pjesma potiče iz toga njemačkoga lista. Ovdje ćemo sad navesti naslove tih njegovih prepjeva i naslove njemačkih pjesama iz *Fliegende Blätter*. U isto ćemo vrijeme saopštiti koje su se godine pojavili Zmajevi prepjevi i koje su godine izišle iz štampe njemačke pjesme. Prepjev »Mudar pacov (Po nemačkom)« ugledao je svijet 1884, njemačka pjesma »Die kluge Ratte« 1863; »Pred tuđim vratima« 1884, »Das Bettelkind« 1866; »Kako bi« 1880, »Wie es wär, wenn's anders wär« 1876; »Buva i lav« 1888/89, »Der Löwe und der Floh« 1876/77; »Šta da se radi (Po nemačkom)« 1880, »Hausregeln« 1880; »Veština kako se kralju služi (Iz poslednjeg broja 'Flieg. Blätter')« 1880, »Die Kunst, Könige zu bedienen« 1880; Stari pisar (Po »Fl. Bl.«)« 1880, »Der alte Schreiber« 1880; »Zaželica« 1881, »Später Wunsch« 1881; »Nije to svejedno (Po nemačkom)« 1885, »Feder-Motte« 1881; »Kad bi (»Fl. Bl.«)« 1883, »Spruch« 1883; »Četiri zla na svetu (Slobodno po »Fl. Bl.«)« 1883, »Vier böse Dinge« 1883; »Pesma o piću (Po »Fl. Bl.«)« 1883, »Ergo bibamus« 1883; »Nebalada (Po »Fl. Bl.«)« 1884, »Keine Liebesgeschichte (Keine Ballade)«, 1884; »Pesma bez teme« 1885, »Keine Liebesgeschichte (Keine Ballade)« 1884; »Zrnca« 1898/99, »Keine Liebesgeschichte« 1884; »Momak i mesec (»Fl. Bl.«)« 1884, »Jüngling und

⁴⁶ *Ibid.*, str. 204.

Mond« 1884; »U krčmi (»Fl. Bl.«)« 1885, »Bei'm Wein« 1885; »Drška šala sa slonom« 1900/1901, »Wenn Elephanten niesen« 1886; »Pri-jateljski savet (»Fl. Bl.«)« 1887, »Trost« 1887; »Savet jednom poeti (Po »Fl. Bl.«)« 1887, »Guter Rath« 1887; »Očev savet sinu (Iz »Fl. Bl.«)« 1885, »Spruch« 1885.

Kao što se može vidjeti, Zmajevi prepjevi nijesu štampani iste godine kad i njemačke pjesme. Osim toga, pored Zmajevih prepjeva iz *Fliegende Blätter*: »Mudar pacov«, »Šta da se radi«, »Buva i lav«, »Zaželica« i »Nije to svejedno« nalazila se primjedba »po nemačkom«. Pored naslova Zmajevih prepjeva: »Pred tuđim vraćina«, »Kako bi«, »Pesma bez teme« i »Drška šala sa slonom« nije bilo nikakvih oznaka iz kojih bi se vidjelo da te pjesme nijesu sasvim originalne. Sve je to naravno zadavalo velike poteškoće pri traganju za izvorima gore spomenutih Zmajevih pjesama.

Dvadeset i jednom Zmajevom prepjevu njemačkih pjesama iz *Fliegende Blätter* treba ovdje još dodati i one njegove kratke pjesme koje smo već naveli u cjelini i za koje smo naknadno utvrdili da su i one prepjevi njemačkih pjesama iz lista *Fliegende Blätter*. Ovdje ćemo navesti njihove naslove i naslove njemačkih pjesama iz »Fliegende Blätter«. Istovremeno ćemo saopštiti koje su godine štampani i prepjevi i originali. Prepjev »Ljubav ima granice (Po nemačkom)« pojavio se 1885, njemačka pjesmica »Weisheitspruch« 1873; »Doktor i bolesnici« 1896, »Epigramm« 1882; »Siguran savet (»Fl. Bl.«), 1884, »Welt- und Selbsterkenntniss«, 1884; »Gorka uteha (»Fl. Bl.«)« 1889, »Bitterer Trost« 1889; »Epigramske tuđinke« 1901, »Gedankensplitter« 1892; »Nekom pesniku (S nemačkog)« 1891, »Der Weltschmerz-dichter« 1891; »Epigramske tuđinke« 1901, »Gedankenspäne« 1890; »Traže sreću (Od A. Roderiha)« 1895, »Das Glück« 1892; »Kukavica (S nemačkog)« 1883, »Was schadet's« 1883; »Emancipirata cura (»Fl. Bl.«)« 1882, »Die moderne Jungfrau« 1882; »Đačka Ana (»Fl. Bl.«)« 1881, »Die Studenten-Anna«, 1881; »Šta da se radi? (Po nemačkom)«, 1880, »Hausregeln« 1880.

Ako bacimo samo letimičan pogled na Zmajeve prijevode njemačkih pjesama iz lista »Fliegende Blätter«, odmah ćemo vidjeti da to nijesu bukvalni prijevodi nego slobodni prepjevi ili prerade. To su zapravo nove, »preporođene« pjesme. Njemačka kratka pjesma bila je često Zmaju samo podstrek. To će se najbolje vidjeti kad se uporedi broj stihova u njegovim prijevodima s brojem stihova u njemačkim pjesmama. Zmajev prijevod »Ljubav ima granice (Po nemačkom)« ima 4 stiha, a njemačka pjesma »Weisheitspruch« 2; »Doktor i bolesnici (Po nemačkom)« 8, »Epigramm« 4; »Siguran savet (»Fl. Bl.«)« 12, »Welt- und Selbsterkenntniss« 8; »Gorka uteha (»Fl. Bl.«)« 4, »Bitterer Trost« 4; »Epigramske tuđinke« 6, »Gedankensplitter« 1; »Nekom pesniku (S nemačkog)« 4,

»Der Weltschmerzdicter« 4; »Epigramske tuđinke« 4, »Gedanken-späne« 1; »Traže sreću (Od A. Roderiha)« 6, »Das Glück« 6; »Kukavića (S nemačkog)« 8, »Was schadet's?« 4; »Emancipirata cura (»Fl. Bl.«)« 16, »Die moderne Jungfrau« 8; »Glava i srce (S nemačkog)« 10, »Mein Verstand und armes Herz« 8; »Epigramske tuđinke« 4, »Auf denselben« 2; »Epigramske tuđinke. Varnava pesnik« 8, »Auf einen sentimentalen Dichter« 6; »Na Ćirinom grobu (Prevod)« 6, »Xantippe« 4; »Zla žena (Po Lesingu)« 4, »Das böse Weib« 2; »Na grobu jednog slavnog lečnika« 8, »Grabschrift eines Artztes« 2; »Advokat Derić (Prevod)« 9, »Auf Cornulum«, 4; »O imanju (Gelert)« 6, »Haben und gehabt« 2; »Đačka Ana (»Fl. Bl.«)« 32, »Die Studenten-Anna« 24; »Šta da se radi? (Po nemačkom)« 12, »Hausregeln« 4. Zmaj razrađuje uveliko teme iz njemačkih pjesama. Ponekad ih mijenja, dotjeruje, dodaje nove pojedinosti, povećava broj stihova, završava pjesmu na drugi način. Neka bude ovdje navedeno nekoliko primjera.

Ispod naslova Zmajeva prijevoda »O imanju (Gelert)« stoji oznaka »Gelert«. Ta pjesmica nije ispjevana po Gelertu nego po njemačkom epigramatičaru Fridrihu Logauu. Za nju je Zmaj dobio podstrek od Logauova epigrama »Haben und gehabt«. Od dva njemačka stiha složio je pjesme od šest deseteračkih stihova s cezurom poslije četvrtoga sloga. U Logauovom epigramu »Haben und gehabt« krije se misao: »imati«, to znači biti bogat, a »imao«, to je siromaština. Da od »imati« postaje »imao«, tome je po Logauu često kriv »imati«. Zmaj je tu ideju uveliko razgranao. Unio je u svoj prijevod »O imanju (Gelert)« nove misli koje nemaju nikakve veze s originalom: »I m a o s a m« — to nije imanje. / »I m a o b i h« — to su prazne reči. / »R a d b i h i m a t« — to je željkanje. / »I m a t i ć u« — to tek čudno zveči. / Ali »i m a m« — to jedino vredi...« Lijepa je igra riječi u prijevodu »O imanju«: »Imao sam«, »Imao bih«, »Rad bih imat«, »Imati ću«, »Imam«. Samo izraz »Imam« jedino vrijedi jer je sadržajan. Zmaj je promijenio i svršetak njemačkog epigrama »Haben und gehabt«. Svoju preradu »O imanju« završio je poukom: »Zato, brajko, što imaš, to štedi!«. Izrazom »brajko« prepjev je dobio jednostavniji karakter.

I njemačku pjesmu »Die moderne Jungfrau« Zmaj je proširio. Od osam njemačkih stihova sročio je pjesmu »Emancipirata cura (»Fl. Bl.«)« od 16 osmeračkih stihova s cezurom iza svakoga četvrtoga sloga. Napravio je upola dužu pjesmu. Dao je maha svojoj razigranoj fantaziji. Moderna njemačka djevojka iz pjesme »Die moderne Jungfrau« muškobanja je za svoje doba. Ona puši, jaše konja, pliva, ide u lov, gimnastiči se, pentra se smjelo po brdima, mačuje se neustrašljivo, kliza se po ledu, igra bilijara, vozi se u svakom čamcu.

U svom prepjevu »Emancipirata cura («Fl. Bl.») Zmaj stvara »srpsku« djevojku. Podrugljivo je naziva »emancipiratom curom«. Njoj nema »daleko para«. »Tutun puši, vino pije, / Divno igra bili-jara. / Bičem švička, srne lovi, / I u nišan dobro zgađa, / Pliva, skače, konja jaše / — Kao da je s Hortobađa. / U odbranu svog načela / Hoće da se duelira...«.

Za sadašnje pojmove ništa to nije što rade moderna njemačka djevojka iz pjesme »Die moderne Jungfrau« i Zmajeva »emancipirata cura«. Mi smo srećom u tome već daleko poodmakli. Čime se sve ne bave djevojke u današnje doba! I niko ih zbog toga ne osuđuje. Ali se treba prenijeti u devetnaesti vijek. Žena je u tadašnjem društvu »imala malo mesto, skromnu ulogu majke i domaćice... Djevojke su bile kao 'u kavezu' skoro...«⁴⁷

Neka bude ovdje spomenut i Zmajev prijevod s njemačkoga »Šta da se radi (Po nemačkom)«. On ima 12 stihova koji se sastoje od naizmjeničkih osmeraca i šesteraca. Njegov izvornik »Hausregeln« ima samo četiri stiha. U njemačkoj se pjesmici »Hausregeln« tvrdi da žene mnogo troše na svoje haljine. Njihovima se muževima savjetuje da ih nose na rukama da ne bi bar derale cipele. Zmaj je naravno tu misao proširio. Rasplinuo je u 12 stihova. Naslov izvornika »Hausregeln« preveo je izrazom »Šta da se radi?« Time je unekoliko nagovijestio sadržaj pjesme. Njegov prepjev počinje sasvim u narodnom duhu: »Danaske nas skupo staje / To žensko odelo; / I gore će jošte biti / Kako se počelo. / Grdan novac žena košta / Kad se uparađi...« Zmaj prenosi nedovršene misli iz stiha u stih. Tim zakoračenjima usporava pričanje. Muževi sad imaju vremena da razmisle i da se natenane posavjetuju šta da rade sa svojim ženama koje kupuju skupe haljine. Sam pjesnik dolazi na sretnu ideju: »Nosite ih na rukama / (Da ne deru bar štifletne)«.

I u drugim svojim prijevodima Zmaj se prilično udaljuje od njemačkoga izvornika. Original posrblijuje, proširuje i dodaje mu nove činjenice. Ponekad ga sasvim preraduje. U svoje prijevode unosi i naša imena: Trivu, pjesnika Miodraga, pjesnika Varnavu, Čira, Livija Oresta, advokata Derića. Katu. On ih katkad začinjava izrazima iz svakidašnjeg našeg narodnog govora: »Oh, to beše muka velja«, »Tutun puši«, »U nišan zgađa«, »Po svojoj radi čudi«, »Idi s Bogom«, »I gore će jošte biti«, »Bog i duša, svet je ovaj...«, »Uz blagoslov vraži«, »Kukavica leti / I tamo i amo, / Samo viče kuku / Kuku viče samo«, »Umro je na prečac«, »Jednu vuče on za nos. druga vuče njega«, »Zbiti se preko njene volje«, »Nosite ih na rukama« itd. U Zmajevim prijevodima sretamo i strane izraze:

⁴⁷ Pavle Popović, *Jovan Jovanović Zmaj i njegovi đulčići*, Beograd, 1930, Srpska književna zadruga, kolo XXXIII, br. 218, str. VII.

»reklama«, »par«, »tutun«, »duelirati se«, »anatomija«, »labirint«, »analiza«, »anatema«, »filolog«, »anapest«, »jurist«, »anaticizam«, »analiza«, »koštati«, »štifletne«. Ima u njima i izraza koji se kod nas danas ne upotrebljavaju: »zrcalo«, »cura«, »'hitlovanje«, »suklata«. Zmaj slaže u svoje prijevode i osjećanja svoga vremena.

Jovan Maksimović stajao je u vezi sa Zmajem više od dvadeset godina. On je, »i preko pisama i usmeno, više puta molio pokojnog pesnika« da ga upozna »sa prirodom njegove lektire u mladosti i u starijim godinama, da« mu »što kaže o pravcu i načinu kako je obrazovao i usavršavao svoj talenat«. Htio je s tim da se upozna »ne samo iz radoznalosti, no i stoga što« mu »se činilo da bi taki podaci dobro došli i biografu Zmajevom, i ispitivaocu i kritičaru njegovih književnih tvorevina«. ⁴⁸ Jula mjeseca 1904. Maksimović je posjetio Sremsku Kamenicu. Tamo je došao o »šestonedeljnomo parastosu Zmajevom« i tom je prilikom pažljivo pregledao kućnu Zmajevu biblioteku. Zabilježio je knjige koje je tu zatekao, prelistavao ih je i tražio u njima zabilješke koje je Zmaj u njima pravio. U Zmajevoj biblioteci Maksimović je našao i zbirku pjesama *Stärkende Tropfen für Solche, denen die Welt im Magen liegt*, koju je sastavio njemački pjesnik Krasus.

Mi smo pretpostavljali da je Zmaj morao prepjevati neku pjesmu iz zbirke »Stärkende Tropfen«, i dugo smo tragali za njom dok je nijesmo prošloga ljeta pronašli u Saveznoj Republici Njemačkoj.

Zmaj je zaista prepjevao dvije pjesme iz zbirke »Stärkende Tropfen«.

U 24. broju humoristično-satiričnog lista *Starmali* izišao je 1879. g. Zmajev prepjev »Tako treba neverniku (Po nemačkom)«. Ta je pjesma prepjev njemačke pjesme »Des Birnbaums Rache«, koja se nalazi u zbirci *Stärkende Tropfen für Solche, denen die Welt im Magen liegt*.

Evo Zmajeve pjesme »Tako treba neverniku (Po nemačkom)« u cjelini:

TAKO TREBA NEVERNIKU⁴⁹

(Po nemačkom)

U proleće kad su bila
Sva drveća još u cvetu.
Zavol'o je Sreta Klatu,
Zavolela Kata Sretu.

⁴⁸ J. Maksimović, »Zmajeva lektira«, *Srpski književni glasnik*, Beograd, 1906, knjiga XVII, str. 112—122 i 190—205.

⁴⁹ *Sabrana dela...*, knj. XI, str. 64—66.

J. MILOVIC

U baštici mirisavoj,
Na travici onoj bajnoj,
Snevali su oni snove
O ljubavi o beskrajnoj.

Provodeći slatke čase,
Provodeći slatke dane,
Sedali su ponajrađe
Ispod kruške rascvetane.

Tu se Sreta kleo Kati:
»Dovek ćeš mi biti mila!«
Te je kletve kruška čula,
Svedokom je ona bila.

*

Leto prođe, jesen dođe.
U nedelju posle podne
Leg'o j' Sreta da prodrema
Ispod kruške punoplodne.

Što je srce to neverno
Ostavilo svoju Katu, —
Što je kletvu pogazilo,
Pogazilo reč zadatu;

Što na domu prevarena
Jadna moma suze lije, —
Odmetniku, nevenniku,
Ni brige mu za to nije.

Kruška što je svedok bila
Onih reči, onih prazni',
Na Sretu se sada mršti
I htela bi da ga kazni.

U pomoć joj vetar dođe
I zaljublja njeno granje, —
Je l' to vetar, il' je možda,
Devojkino uzdisanje?

Vetar dunu, s grane pade
Jedna kruška od po kale
— Te rascopa one usne,
Što su Katu prevarile.

Njemačka pjesma »Des Birnbaums Rache« glasi:

DES BIRNBAUMS RACHE⁵⁰

Unter dem blühenden Birnenbaum,
da waren es selige Stunden;
sie träumten in entzückendem Traum

⁵⁰ *Stürkende Tropfen für Solche, denen die Welt im Magen liegt*, ange-
setzt und aufgewartet von Crassus, Braun und Schneider, str. 49.

ihre Herzen auf ewig verbunden.
 Er rief's hinaus in den Abendwind,
 hinauf zu des Baumes Zweigen,
 dass seine Liebe kein Ende find',
 nahm er sie jubelnd zu Zeugen.

Und unter dem tragenden Birnenbaum,
 da lag er schlafend alleine,
 zerronnen war seine Treue wie Schaum,
 zerbrochen ihr Herz, das reine.
 Da rauschte der Wind in des Baumes Kron',
 den er beschworen als Zeuge,
 er flüstert zum Baume im bitterem Hohn',
 der schüttelt im Grolle die Zweige;
 und auf des Schläfers frechen Mund,
 der gewagt, solche Lüge zu sagen,
 fällt eine Birne vom dritthalb Pfund,
 hat ihm sechs Zähn' eingeschlagen.

Glavni predmet koji je obrađen u ovim dvjema pjesmama jest ljubav dvoje mladih, nevjernost dragoga i teška kazna koja ga zbog toga zadešava. Isti taj motiv prikazan je više puta i u našoj narodnoj poeziji. Momci i djevojke iz naših ženskih pjesama isto vode ljubav u »gori« pod »borom lisnatim«, ili pod »jablanom«, ili u bašti, ili na zelenoj livadi. Iznevjerene ili napuštene naše mlade djevojke kopne i tuguju. Poneka i presvisne od ljubavnog bola, a poneka se i ubija na dan svadbe svoga dragoga. Nevjerne momke pak često stiže djevojačka kletva.

Eto ta sličnost u sadržaju između njemačke pjesme »Des Birnbaums Rache« i naše narodne ženske pjesme privukla je Zmaja. Zato je on i prepjevao na naš jezik tu pjesmu. On je naravno uveliko proširio izvornik svoga prepjeva. Njemačka pjesma »Des Birnbaums Rache« ima svega 20 stihova. Zmajev prepjev »Tako treba neverniku (Po nemačkom)« broji 40 stihova. Njemačka pjesma sastoji se od dvije strofe. Zmajev prepjev ima 10 kitica. Njemačka je pjesma ispjevana u stihovima od 8 i 9 slogova s rimom a b, a b. Zmajev je prepjev sročeni u simetričnom osmercu s bogatom rimom. Zmaj je i u svom prepjevu »Tako treba neverniku (Po nemačkom)« vršio posrbljavanje. Stvorio je skoro čisto »srpsku pjesmu«. Lica iz njemačke pjesme »Des Birnbaums Rache« nemaju uopšte imena. Tu su lične zamjenice: »on«, »ona«, »oni« (»er«, »sie«, »sie«). Zmaj im je u svom prepjevu »Tako treba neverniku (Po nemačkom)« dao odmah srpska imena: Sreta i Kata. On je uz to stvorio i šire poprište i privlačniju atmosferu za ljubav Sretinu i Katinu: Sreta i Kata su se zavoljeli u samo proljeće kad su »sva drveća još u cvetu«:

»U baštici mirisavoj,
Na travici onoj bajnoj,
Snevali su oni snove
O ljubavi o beskrajnoj.
Provodeći slatke čase,
Provodeći slatke dane,
Sedeli su ponajrađe
Ispod kruške rascvetane«.

Eto baš tu, u trenucima ljubavnog ushićenja, Sreta se kleo Kati da će mu uvijek biti mila i da je neće nikad napustiti.

U Zmajevom prepjevu »Tako treba neverniku (Po nemačkom)« ima nešto i od naše lokalne boje. Tu su mnoge riječi i poetski pridjevi koji idu zajedno i koji su se naveliko upotrebljavali u doba srpskog romantizma, kao na primjer: baštica mirisava, travica bajna, snovi o ljubavi beskrajnoj, srce neverno, pogažena riječ zadata, jadna moma, nevernik, devojkino uzdisanje, granje, vjetar. Zmajev prepjev »Tako treba neverniku (Po nemačkom)« sadrži nešto tropa i figura koje često sretamo i kod drugih romantičara 19. stoljeća. Tu ima najprije anafora:

»Zavol'o je Sreta Katu,
Zavolela Kata Sretu...
Provodeći slatke čase,
Provodeći slatke dane...
Što je srce to neverno...
Što je kletvu pogazilo...
Što na domu prevarena...«

Lijepa je tu igra riječi:

Snevali su oni snove
O ljubavi o beskrajnoj«.

Tu se ponavlja ista osnova u dvjema riječima u prvom stihu: *snevat* i *snove*. U Zmajevu prepjevu nalazi se i palilogija:

»Što je kletvu pogazilo,
Pogazilo reč zadatu«.

Prisutna je tu i personifikacija:

»Te je kletve kruška čula,
Svedokom je ona bila...
Kruška što je svedok bila
Onih reči, onih prazni',
Na Sretu se sada mršti
I htela bi da ga kazni«.

U 31. broju lista *Sedmica* pojavio se Zmajev prepjev »Metamorfoze (Po nemačkom)«. Trebalo bi sad potražiti izvor te pjesme. Izgleda pak da pjesma »Metamorfoze (Po nemačkom)« nije ništa drugo do slobodna prerada njemačke pjesme »Durch Nacht zum Licht«, koju je ispjevao malo poznati njemački pjesnik Krasus.

Da bi se vidjela zavisnost pjesme »Metamorfoze (Po nemačkom)« od njemačke pjesme »Durch Nacht zum Licht«, donijecemo ovdje obadvije pjesme u cjelini:

METAMORFOZE⁵¹

(Po nemačkom)

Tek što sazre na čokotu,
Al' ga evo u buret,
Tek postoji u buretu,
Evo ga u čuturi.

U čuturi jedva mirne —
U grlo se uliva,
Kroz krv prođe, srce dimne,
Pa u dušu upliva.

Sad po duši čuda pravi,
Sad se u reč pretvori,
Iz reči se pesma stavi:
»Minoga ljeta!« zahori.

Pesma s' hori, glas se diže,
Uzvitla se kroz oblak.
Čak do jarkog sunca stiže —
Tu se stvori sunčev zrak.

Pak se vraća Fruškoj Gori —
U njoj opet grožđe zre —
Hajd' u berbu, jer se stvori
Vino — što no bi i pre.

Iz njega će uvek biti
Ka što pesma reče sad —
Samo da ga hoće piti
Slobodnija unučad.

DURCH NACHT ZUM LICHT⁵²

Geboren bei Gesange
ist kaum der Rebe Kind,
liegt es auch schon gefangen
in dunklem Eichengebind;
da träumet es im engen
sternlos nächtigem Verliess',
von Liedern und Glockenklängen,
vom sonnigen Paradies;

⁵¹ *Sabrana dela...*, knj. XI, str. 73.

⁵² *Stärkende Tropfen...*, str. 192.

doch wird es einst befreiet
 aus jahrelanger Haft —
 dann ist der Mann gefeiet
 mit wundensamer Kraft;
 und stossen die Römer zusammen —
 was gibt es für mächtigen Klang,
 was sprühen heraus die Flammen
 wie tönet so voll der Gesang!
 Das sind die Stimmen der Glocken,
 ist goldener Sonnenschein,
 ist seliger Menschen Frohlocken,
 die weihten den werdenden Wein.
 So schlürfst du mit jedem Glase
 die dichtungsvollste Geschichte' —
 und jede rothe Nase
 ist das heiterste Weltgericht.

U objema pjesmama riječ je o vinu.

Pošto se vino o kojem se govori u njemačkoj pjesmi »Durch Nacht zum Licht« spravi, stiže u mračno hrastovo bure. Ono u toj noćnoj tamnoj podzemnoj tavnici sanja o pjesmi, zvonjenju zvučnoga zvona i blistavom raju. Čim se pak pusti iz dugogodišnjeg zatvora, dobija čarobnu moć. Pri kucanju vinskih punim čašama razliježe se jak zvuk, nastaje vatreno oduševljenje i vesela se pjesma ori. Tu su zvuci zvona, zlatni sunčev sjaj i radosno klicanje blaženih ljudi koji osveštavaju vino.

Pjesma »Durch Nacht zum Licht« ima jedan mali dodatak u kojem je apostrofirana zamjenica drugoga lica jednine »ti«:

»So schlürfst du mit jedem Glase
 die dichtungsvollste Geschichte' —
 und jede rothe Nase
 ist das heiterste Weltgericht.«

Vino koje je opjevano u pjesmi »Metamorfoze (Po nemačkom)« ide s čokota pravo u bure, iz bureta u čuturu, iz čature se pije, prolazi kroz krv, dolazi u dušu, pretvara se u riječ; od riječi se stvara pjesma; ona se razliježe, juri kroz oblak, stiže do sunca; tada od nje nastaje sunčev zrak koji odlazi u Frušku Goru u kojoj ponovo grožđe sazrijeva. I tako nastaje novo vino.

I Zmajev prepjev »Metamorfoze (Po nemačkom)« ima jedan dodatak u kojem je izražena želja da to novo fruškogorsko vino popije »slobodnija unučad«.

Pjesma »Durch Nacht zum Licht« nije podijeljena u strofe. Pjesma »Metamorfoze (Po nemačkom)« sastoji se od šest kitica od po četiri stiha. Pjesma »Durch Nacht zum Licht« ispjevana je u šestercima i sedmercima. Prepjev »Metamorfoze (Po nemačkom)« sročćen je od naizmjeničkih osmeraca i sedmeraca. Obadvije se pjesme rimuju. U njima je rima *ab*, *ab*.

Ako ovlaš uporedimo njemačku pjesmu »Durch Nacht zum Licht« i novostvorenu pjesmu »Metamorfoze (Po nemačkom)«, odmah ćemo osjetiti da se Zmajev prepjev uveliko razlikuje od svoga izvornika. Zmaj je prosto naprosto posrbio njemačku pjesmu. On u svom prepjevu »Metamorfoze (Po nemačkom)« opijeva fruškogorsko vino koje se ne pije iz pehara, nego iz čuture. Tu je i naša pjesma »Mnoga ljeta«. Na samome kraju pjesme »Metamorfoze (Po nemačkom)« probija patriotska žica. Zmaj se ovdje pokazuje rodoljub. On i ovdje sanja o slobodi svoga naroda i gaji žarku želju da ispija novo vino iz Fruške Gore »slobodnija unučad«. U svom prepjevu upotrebljava apostrofu:

»Hajd' u berbu, jer se stvori
Vino — štono bi i pre«.

Ne zaboravlja ni berbu grožđa u Fruškoj Gori, koju je živopisno prikazao u svome »Đačkome rastanku« Branko Radičević.

Zmaj je dobro poznao poeziju njemačkoga pjesnika Julija Šturma, koji je živio od 1816. do 1896. On mnogo duguje Šturmu.⁵³

U listu *Radovan* pojavila se 1876. g. Zmajeva pjesma »Carić*«. Pored njenog naslova stoji jedna zvjezdica. To znači da je ta pjesma ispjevana po »tuđoj zamisli«. Pjesma »Carić*« zaista nije sasvim originalna. Ona je prepjev njemačke pjesme »Zaunkönig«, koja potiče od Julija Šturma.

U g. 1876. ugledala je svijet i Zmajeva kratka pjesma »Roda*«. Ona je izišla u dječjem listu *Radovan*. I pored naslova te pjesme nalazi se jedna zvjezdica. To bi značilo da je i ta pjesma ispjevana po »tuđoj zamisli«. I zaista nije ni ona sasvim izvorna. Ispjevana je prema Šturmovoj pjesmi »Der Storch«.

G. 1878. Zmaj je štampao u listu *Dečji radovan* svoju pjesmu »Nikad mira*«. I pored njenog naslova stavio je jednu zvjezdicu. Ta nam zvjezdica pokazuje da je i ta pjesma sročena po »tuđoj zamisli«. Nažalost, ni ona nije originalna. Zmaj se za nju nadahnio Šturmovom pjesmom »Keine Ruh' bei Tag und Nacht«.

Zmajeva pjesma »O lutkinom krsnom imenu*«, pored koje se nalazi jedna zvjezdica, štampana je prvi put 1878. Ona nije ništa drugo do slobodni prepjev Šturmove pjesme »Der kleine Gratulant«.

G. 1879. štampana je u 16. broju lista *Starmali* Zmajeva pjesma »Dve ćurke (Po nemačkom)«. Ta je pjesma slobodni prijevod Šturmove pjesme »Zwei Gänse«.

⁵³ O uticaju poezije Julija Šturma na Zmajovo pjesništvo govorili smo dosta opširno u svome članku »Dalji njemački uzori Zmajevi«, *Zadarska revija*, XIX/1969, br. 1, str. 60—67.

U *Drugoj pevaniji* objavljen je 1895/1896. Zmajev prepjev »La-sta lasti savetuje (Od Jul. Šturma)«, Zmaj je tu pjesmu ispjevao prema Šturmoj pjesmi »Schwalbenrath«. Svojom primjedbom »od Jul. Šturma« označio je kome ta pjesma pripada.

G. 1898/1899. pojavila se u listu *Neven* Zmajeva pjesma »Pera kao doktor«. Pored njezina naslova nema nikakve oznake iz koje bi se vidjelo da ona nije sasvim originalna. Za nju je pak Zmaj dobio podstrek isto od Šturma. Šturмова pjesma »Puppen-doctor« uticala je na pjesmu »Pera kao doktor«.

Ima kod Zmaja još jedna pjesma koja je nastala pod uplivom Šturmove poezije. To je njegova pjesma »Stara dada (S nemačkog)«. Ona je izišla prvi put u kalendaru *Rad* 1902. Pjesma »Stara dada (S nemačkog)« prerada je Šturmove pjesme »Bei der Gross-mutter«.

Da bi se jasno vidjela zavisnost Zmajeve pjesme »Stara dada (S nemačkog)« od Šturmove pjesme »Bei der Grossmutter«, navešćemo ovdje obadvije pjesme u cjelini:

STARA DADA⁵⁴

(S nemačkog)

Iz škole su deca došla,
Pa u sobu staroj dadi
Da vide šta radi.

Zaspala je stara dada,
A to kod nje često biva,
Osamdeset broji leta,
A uz to je bolešljiva.

Ugoditi staroj dadi
Dečica se uvek trude,
Pa ni sada ništ' ne zbore,
Samo da je ne probude.

Leposava muve tera
— Oh slatka je Leposava, —
Mala Zorka lubki šapće:
»Polagano, dada pava«.

A Milutin zabrinut je,
On za stolom mirno sedi,
Pred njim knjiga otvorena, —
Al, u dadu samo gleda.

Dada sneva da j' u raj
Anđelima opkoljena —
Pa zar nisu to anđeli,
Tri unuka njena.

⁵⁴ *Sabrana dela...*, knj. XII, str. 187—188.

BEI DER GROSSMUTTER⁵⁵

Wie braulich ist's im stillen Zimmer,
Die Uhr tickt heimlich auf dem Schrank,
Um Blumen spielt der Sonne Schimmer,
Und Tisch und Bank sind spiegelblank.

Im weichen Lehnstuhl sitzt das alte,
Fast achtzigjäh'ge Mütterlein;
Auf welcher Stirne Falt' an Falte,
Doch in den Augen Sonnenschein.

Vertraulich schmiegt sich ihrem Schosse
Ein blühndes Kinderpärchen an,
Dem sie das Bilderbuch, das grosse,
Auf vieles Bitten aufgethan.

Nun blühen Märchen aus dem Munde,
So duftig, wie nur Rosen blühen.
Die Kleinen lauschen still der Kunde,
Und ihre hellen Augen glühen.

's ist nur ein Bild-doch füllt es immer
Das Auge mir mit Thränen-thau;
Ich kenne ja dies kleine Zimmer,
Die Kinder und die alte Frau.

U objema pjesmama riječ je o istoj temi. Tu se govori o baki i njenim unucima.

Razlika je ipak u samoj obradi fabule. Već sami naslovi pjesama unekoliko se razlikuju. Njemačka pjesma se zove »Bei der Grossmutter«, a Zmajeva »Stara dada«. Postoji razlika i između likova tih pjesama. Baka iz njemačke pjesme »Bei der Grossmutter« ima gotovo 80 godina. Njeno uvelo lice puno je bora. Ali je zdrava. Iz njenih očiju sija sunčev sjaj. Sjela je u meku naslonjaču. Pokazuje svojim unucima knjigu sa slikama i niže im sve nove priče. »Stara dada« iz Zmajeve pjesme nosi na svojim leđima punih 80 godina. Uveliko je oslabila. Već je s jednom nogom u grobu. Ne sjedi i ne stoji. Leži u postelji.

Različite su i atmosfere koje vladaju u njemačkoj pjesmi »Bei der Grossmutter« i Zmajevu prepjevu »Stara dada«. U sobi iz njemačke pjesme »Bei der Grossmutter« vlada unekoliko ukus i ras-koš. Sama soba je ugodna. U njoj se nalaze sat i ormar. Tu su i sto i klupa koji sijaju kao ogledalo. Ima tu i nešto cvijeća koje sunce obasjava svojom svjetlošću. Tu su i dva mališana s rumenim obraščićima. Pripili su se uz bakin skut i s velikom pažnjom gledaju knjigu sa slikama i osluškuju bakine priče.

⁵⁵ Julius Stumm, *Lieder und Bilder*, zweite Auflage, Leipzig, 1892, Zweiter Theil, str. 45.

Iz Zmajeve pjesme »Stara dada« ne može se saznati kako izgleda soba u kojoj bolešljiva baka spava. Ali je i tu atmosfera lijepa. Već u samom početku pjesme nagoviješten je kontrast između bake i njenih unučića. Njihova je ljubav velika prema »staroj dadi«. Čim se vraćaju iz škole, idu pravo k njoj u sobu. Vide je kako spava. Među njima odjedanput nastaje mrtva tišina. Ne bi htjeli svoju baku da probude:

»Ugoditi staroj dadi
Dečica se uvek trude«.

Slatka Leposava tjera muve od nje, Mala Zorka šapće svojoj lutki: »Polagano, dada páva«. Milutin je otvorio knjigu, ali je ne čita, nego mirno za stolom sjedi i u svoju »dadu« bulji. Baka sad sanja da je u nebeskom raju i da je okružuju božji anđeli. Sad nastaje prelom u Zmajevom prepjevu. Sâm pjesnik uzima riječ:

»Pa zar nisu to anđeli,
Tri unuka njena«.

Postoji razlika i u izrazu Šturmovom i Zmajevom. U njemačkoj pjesmi »Bei der Grossmutter« radi se o jeziku zrela čovjeka. Tu ima živopisnih slika:

»Um Blumen spielt der Sonne Schimmer...
Auf welker Stirne Falt' an Falte,
Doch in den Augen Sonnenschein.
Vertraulich schmiegt sich ihrem Schosse
Ein blühndes Kinderpärchen an...
Nun blühen Märchen aus dem Munde,
So duftig, wie nur Rosen blühn...«

Šturm upotrebljava u svojoj pjesmi mnoge knjiške izraze i složene riječi. Jezik u Zmajevom prepjevu »Stara dada« sasvim je jednostavan. Nema tu ništa što bi odudaralo od djetinjeg izraza. Tu su i srpska imena: Leposava, Zorka i Milutin. I naš izraz »stara dada« mnogo je prisniji i topliji od njemačke riječi »die Grossmutter«. Mala Zorka iz Zmajeva prepjeva »Stara dada« upotrebljava riječ »páva«. To nam jasno pokazuje da se tu radi o malom djetetu koje tepa i koje je tek pošlo u školu.

NJEMAČKI UZORI ZMAJEVI

J. Milović: WEITERE DEUTSCHE ELEMENTE IN ZMAJS DICHTUNG

Zusammenfassung

Jovan Jovanović Zmaj gab Jahre hindurch mehrere Zeitschriften heraus. Den Stoff dafür schöpfte er aus deutschen, ungarischen, russischen und französischen Zeitungen, Kalendern und Gedichtsammlungen humoristischen Charakters. Die von ihm aus diesen Quellen nachgebildeten und umgearbeiteten Gedichte kennzeichnete er mit Sternen oder versah sie mit den Anmerkungen: »nach dem Deutschen«, »aus dem Deutschen«, »Fl. Bl.«, »Übersetzung«, »frei nach den 'Fl. Bl.'« und »aus den 'Fl. Bl.'«. Allein die in München erschienenen *Fliegenden Blätter* gaben ihm zur Bearbeitung Anregung für mindestens 33 Gedichte. Auch die Gedichte »Des Birnbaums Rache« und »Durch Nacht zum Licht« aus den von Crasus, Braun und Schneider herausgegebenen Satvren *Stärkende Tropfen* wurden von ihm umgearbeitet.